

МАРИЈА Д. САКАЧ
СНЕЖАНА З. ШТРАНГАРИЋ
САША С. МАРКОВИЋ¹
УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ,
ПЕДАГОШКИ ФАКУЛТЕТ У СОМБОРУ

ТРАГАЊЕ ЗА ИЗРАЗОМ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА У КОНТЕКСТУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ – ПРИМЕР СТУДЕНАТА У ХРВАТСКОЈ

САЖЕТАК. У раду су презентовани резултати емпиријског истраживања чији су задаци подразумевали мерење изражености националног идентитета, затим утврђивање његових структуралних компоненти, као и анализу његове повезаности са одређеним социодемографским варијаблама. При мерењу националног идентитета коришћена је Скала националног идентитета NAIT-K, која обухвата скалу NAIT (Čorkalo i Kamenov, 1998) и елементе скале MEIM (Phinney, 1992), као и Скала Националног идентитета – NI (Cinnirella, 1997). Обе скале потврдиле су високу унутрашњу поузданост исказану коефицијентом Cronbach alfa ($\alpha=0,92$; $\alpha=0,87$). Поред наведених инструмената примењен је и социодемографски упитник. На пригодном узорку од 209 студената основних студија психологије и педагогије у Загребу, резултати укупног националног идентитета указују на умерену израженост. Док је на скали NI потврђена њена једнодимензионалност, факторском анализом NAIT-K издво-

¹ umo3007@yahoo.co.uk ; snezanajelacic@yahoo.com ; milnik.markovic@gmail.com

Текст је настао као резултат рада на пројекту: *Друшћивени односи Срба и Хрваџа, национални идентитет и мањинска права са аспекта европских интеграција (47024)* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Рад је примљен 21. априла 2017, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 22. јуна 2017.

јено је пет фактора које смо дефинисали као истакнут национални идентитет, национализам, космополитизам, конативна димензија националног идентитета и оданост нацији као традиционалном наслеђу. Статистички значајне разлике утврђене су при анализи повезаности националног идентитета и декларативне религиозности, у том смислу да религиозни испитаници имају израженији национални идентитет у односу на нерелигиозне.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: нација, национални идентитет, студенти.

НАЦИЈА И НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ У САВРЕМЕНИМ ДРУШТВИМА

Упркос очекивањима да ће улазак у XXI век обележити доба без нација и да ће проблем националног идентитета постати анахронна и превазиђена концепција, овај феномен показао се изузетно отпорним. У складу са глобализацијским процесом сматрало се да ће убрзани развој комуникацијских технологија, затим јачање међународних институција као и светско тржиште почети да нагризају разлике међу нацијама. У друштвеној теорији били су заступљени дискурси о транснационализму и паннационализму, који су претпостављали да ће национални идентитети постепено слабити и уступити место другим и другачијим категоризацијама. У том контексту, свет је посматран као флуидна, динамична и комплексна „мрежа мрежа“ (Eriksen, 2004, стр. 282). Међутим, друштвена стварност нас уверава да везивање за националну припадност остаје присутно, како у политичком тако и у културном смислу. Док са једне стране долази до стварања одређене глобалне културе, са друге стране приметна је све јача интеграција у сопствену националну културу и тежња за заштитом њених вредности. Овакав процес истовремене глобализације и локализације, у литератури се често означава термином глокализација (Mesić, 2006; Ricer, 2012), који је сковао Роланд Робертсон (Robertson, 1994; 1995). Кроз појам глокализације објашњава се да су процеси хомогенизације и фрагментације два конститутивна елемента савремених друштава.

Због тога, теоријско и емпиријско бављење феноменом нације и националног идентитета не губи на значају, већ напротив доживљава својеврсну рехабилитацију и враћа се у центар академских расправа. Један од разлога за то је појављивање обиља зна-

чајне литературе, али одлучујући импулс дала су политичка дешавања, међу којима је и распад Југославије, која су захтевала реинтерпетације појмова етничитета, нације и национализма.

Оно што отежава почетак сваке дискусије о наведеним проблемима је терминолошка неусаглашеност и испреплетеност мноштва сродних појмова. За потребе овог истраживања најзначајнија је дистинкција између појмова нације и националног идентитета која подразумева да се код нације наглашава објективна политичка димензија, док се код националног идентитета, који представља свест о припадности одређеној нацији, више посматра субјективна сфера (Ђорђевић Милошевић, 2003). Националном идентитету треба прилазити као појави која има дуалан карактер, јер је он истовремено и „колективан и индивидуалан, екстернизован у друштвеној интеракцији и интернализован у личној самоидентификацији“ (Dženkins, 2001, стр. 27).

Основна спорна питања око којих се воде неисцрпне дебате на тему нација и националног идентитета тичу се тешкоћа дефинисања нације, затим објашњења њеног настанка и развоја, као и указивања на одреднице које је конституишу. Различите одговоре на ова питања нуди шест основних теоријско-истраживачких приступа: примордијализам као теорија исконског постојања нације; перенијализам односно теорија многовековног постојања нације; затим модернизам који нацију сматра производом Модерне, где спадају развојне и инструменталистичке теорије као подгрупе; потом етносимболизам који представља синтезу перенијалистичког и модернистичког становишта; интеракционизам у коме се наглашава контекст интеракције чланова различитих етничких група; и последњи је постмодернистички приступ који нацију схвата као друштвену конструкцију и облик дискурса (Вакић, 2006).

Питање *Шта је нација?* налази се у наслову предавања које је Ернест Ренан (Ernest Renan) 1882. године одржао на Сорбони. Наглашавајући волунтаристички елемент њеног консолидовања и тиме антиципирајући модернистичко и конструктивистичко становиште, Ренан нацију одређује као свакодневни плебисцит у смислу да су појединци ти који доносе одлуке да ли ће бити њен део. Одбацујући примордијалистичко виђење да су национални идентитети фиксни и дубоко укорењени, Ренан сматра да човек није роб ни своје расе, ни територије са које потиче, ни језика којим говори, ни религије коју практикује, већ је у могућности да

бира и потврђује своје колективне идентитете. Према његовом виђењу, нација представља један духовни принцип (Renan, 1882).

Једну од дефиниција која је у савременој научној литератури најфреквентнија пружио је Ентони Смит (Anthony Smith). Према Смићу, „национални идентитет и нација представљају сложене конструкте сачињене од више узајамно повезаних компонената – етничке, културне, територијалне, економске и правно-политичке“ (Smit, 2010, стр. 32). Посебно, на простору бивше Југославије, утицајна је дефиниција коју је пружио Кардељ, према коме је нација специфична народна заједница „настала на основу друштвене поделе рада епохе капитализма, на компактној територији и у оквиру заједничког језика и блиске етничке и културне сродности уопште“ (Кардељ, 1973, стр. 101).

Да би категорија нације постала објекат а не средство анализе у друштвеним наукама, Брубекер (Brubaker) сматра да више није толико важно поставити питање шта је нација већ поставити питања на који начин је нација институционализована унутар и међу државама и на који начин нација функционише као категорија праксе и као спознајни оквир. Брубекер се усмерава и на питања шта је то што чини употребу категорија нације од стране држава и против њих мање или више ефикасном и од чега зависи успешност политичких актера при позивању на нацију (Brubaker, 1994, стр. 6; Brubaker, 2004).

Поред Марксовог (Karl Marx) претежно економицистичког схватања нације као историјске заједнице дефинисане специфичним начином производње (Šivar, 1988), одговоре на питање о генези нација дали су и Ернест Гелнер (Ernest Gellner), Ерик Хобсбаум (Eric Hobsbawm) и Бенедикт Андерсон (Benedict Anderson). Они су дијагностификовали дугорочне политичке, економске и културне промене које су постепено допринеле односно услове настанак нација као суштински модерних појава. Док Гелнер и Хобсбаум наглашавају промене у економској и политичкој сфери и корене нације налазе у захтевима индустријског друштва и подели рада у епохи капитализма (Gelner, 1997; Hobsbawm, 1996), Андерсон кључним сматра културни преображај те нацију дефинише као имагинарну политичку заједницу. Према Андерсону, за развој нације заслужне су комуникацијске технологије и ширење информација путем масовних медија који су омогућили милионима људи да „замисле“ себе као део исте заједнице (Anderson, 1998). Свакако је важно поменути и Веберово (Max Weber) субјективистичко становиште које концепт нације сме-

шта у сферу вредности у смислу осећаја солидарности припадника једне групе наспрам осталих (Veber, 1976).

Када је у питању структура нације односно одреднице које је конституишу, најчешће се узимају заједничка територија, етничка сродност односно порекло, историја и обележја културе где спадају заједнички језик, обичаји, религија, митови и симболи.

Већину расправа о нацији прожимају дуалне класификације. Ренан прави разлику између француског и немачког појма нације, Ентони Смит разликује западни и незападни модел нације и националног идентитета, а Ханс Кон упоређује западни и источни национализам. У основи свих тих класификација је дистинкција између етничког и грађанског појма нације коју многи савремени теоретичари оцењују проблематичном и ограничавајућом како у аналитичком тако и у нормативном смислу (Subotić, 2005). Међутим, за социолошка тумачења веома је корисна дихотомија Мајкла Билига (Michael Billig) који идеално-типски разликује врући и хладни национализам. Док врући национализам имплицира антагонистичка, екстремна и ирационална осећања, хладни односно банални национализам подразумева сплет рутинских и прикривених облика репродукције нације на нивоу свакодневице и као такав често се занемарује у научним промишљањима (Bilig, 2009). При томе, нације се не деле на „вруће“ и „хладне“ већ у свакој нацији постоје елементи и једног и другог облика национализма који се смењују у одређеним историјским околностима. И Љубомир Тадић је сматрао национализам идеологијом ирационалности, која се у мирним временима служи културним мисионарством у виду неговања симбола, обичаја и традиције, док у временима напетости испољава тамне, атавистичке и нагонске црте (Tadić, 1967, стр. 11).

Разматрајући плуралитет приступа и диверзитет интерпретација, можемо се сложити са констатацијом да за овако сложен феномен није могуће формулисати једну универзалну теорију којом би он могао бити објашњен (Hall, 1993). Ипак, већ и сама сарадња различитих становишта отвара путеве за даљи плодотворан рад, чак и без претензија за постизањем парадигматске јединствености.

Док се теоријска истраживања фокусирају на испитивање културно-историјског контекста у којима се нације консолидују, емпијска истраживања операционализују овај појам на микро нивоу. Доминантно у домену психолошких наука, испитује се

начин формирања националног идентитета и јачина његове изражености односно значај који појединци придају овој компоненти идентитета. Једну од најпознатијих и најутицајнијих студија на овим просторима која се бавила датим феноменом спровели су Рот и Хавелка. Аутори наводе следећих пет облика националне везаности: *искључива национална везаност*, где је развијен став о супериорности властите нације у односу на друге, затим *истаакнућа национална везаност* која идеализује сопствену нацију, *подељена национална везаност* у којој се развија коегзистенција са другима, *оштрељудска везаност*, где се као примарна вредност успоставља јединство човечанства, и *нейститојање националне везаности*, које свако везивање за нацију сматра непожељним и штетним (Rot i Havelka, 1972).

Поред мерења изражености националног идентитета, емпијска истраживања усмерена су и на откривање повезаности ове компоненте са осталим цртама личности попут ауторитарности и конформизма. Значајним и плодотворним показало се укључивање варијабле религиозности у испитивања. Религиозност се јавља као предиктор вредносних оријентација и националистичког сентимента (Sekulić i Šproger, 2006), а проучаване су и њене везе са националном припадношћу (Boneta i Banovac, 2007) и етноцентризмом (Štam, 2008). Однос нације и религије, а с тим у вези и религиозности и националног идентитета, комплексан је проблем, како због вишедимензионалности и динамичности самих феномена засебно, тако и због квалитета њихових веза. Теоријска промишљања крећу се у распону од аналогije односно поистовећивања ова два појма, преко проучавања њихове испреплетености, све до потпуне дистинкције у том смислу да се нацији прилази као преваходно секуларном феномену (Brubaker, 2011).

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Задаци овог истраживања подразумевају испитивање степена изражености националног идентитета код омладине и утврђивање компоненти које би поближе објасниле сложеност овог друштвеног конструкта. Такође као задатак постављамо утврђивање повезаности националног идентитета са одређеним социодемографским карактеристикама. Посебну пажњу посветићемо варијабли религиозности, с обзиром на то да се она сматра пре-

диктором националног идентитета. У складу са наведеним, постављамо следеће хипотезе:

- *H1*: Очекује се умерено изражен национални идентитет.
- *H2*: Очекује се диференцирање структуралних компоненти националног идентитета.
- *H3*: Код испитаника који се декларишу као религиозни очекује се израженији национални идентитет у односу на нерелигиозне.

УЗОРАК

Истраживањем су обухваћени студенти све четири године основних студија на студијским групама Психологија и Педагогија Филозофског факултета Универзитета у Загребу. Формиран је узорак пригодног типа од укупно 209 испитаника (N=209). Полна структура узорка подразумева 174 (83,3%) испитанице и 35 (16,7%) испитаника. Већина испитаника су се изјаснили као припадници хрватске нације (92,8%), док су 3,8% припадници неке друге нације, а 3,4% није желело да одговори. 85,6% испитаника су становници града, док 13,4% живи на селу. Као религиозно се изјаснило 68,4% испитаника, нерелигиозних је 30,1%, док се 1,4% испитаника није определило. Поједине карактеристике узорка приказане су у табели 1.

		Година студија				Укупно
		Прва	Друга	Трећа	Четврта	
Пол	Мушки	22	11	0	2	35
	Женски	102	31	21	20	174
Укупно		124	42	21	22	209

ТАБЕЛА 1: КАРАКТЕРИСТИКЕ УЗОРКА

ПОСТУПАК

Истраживање је спроведено у оквиру пројекта „Друштвени односи Срба и Хрвата, национални идентитет и мањинска права са аспекта европских интеграција“ у организацији Педагошког факултета у Сомбору. Прикупљање података извршено је техником анкетирања, а упитник је био припремљен на хрватском језику. Испитаници су добили упутства о начину његовог попуњавања, док су о свим евентуалним нејасноћама имали могућност обра-

тити се истраживачу. Објашњено је да је анкетирање анонимног карактера и да се обавља у циљу научног испитивања ставова.

ИНСТРУМЕНТИ

Инструменти који су коришћени у овом истраживању су: Скала националног идентитета – NAIT (Čorkalo i Kamenov, 1998), са варијаблама скале MEIM (Phinney, 1992) које се односе на конативну компоненту, Скала националног идентитета – NI (Cinnirella, 1997), као и социодемографски упитник.

Скала националног идентитета – NAIT конструисана је у оквиру Летње школе психологије одржане у Дубровнику 1998. године. У својој коначној верзији, NAIT стандардизовани упитник састоји се од 27 варијабли. Од испитаника се тражи да за сваку од ових тврдњи изразе свој степен слагања на класичној Ликертовој петостепеној скали где 1 представља најслабији („уопште се не слажем“), а 5 највећи степен слагања („у потпуности се слажем“). Како минималан укупан резултат износи 27, а максимални 135, већи резултат указује на израженији национални идентитет. Претходна истраживања диференцирала су четири фактора који су дефинисани као: осећај изражене националне припадности, национализам или искључива национална везаност, оданост нацији и космополитизам. С обзиром на то да NAIT скала не обухвата конативну компоненту, коришћена је њена проширена варијанта, NAIT-К скала (Каменов, Јелић, Францешко, Мићић, 2006) којој је додато 5 варијабли скале MEIM (Phinney, 1992), такође Ликертовог типа. У том случају, на тој новој обједињеној скали, могући резултати за сваког појединачног испитаника крећу се у распону од минималних 32 до максималних 160. Унуташња поузданост NAIT-К скале проверена је коефицијентом Cronbach alfa који у овом истраживању веома висок и износи 0,92.

Скалу националног идентитета конструисао је Марко Цинирела (Marco Cinnirella) у циљу мерења националног идентитета у Британији и Италији, и с тим у вези, мерења европског идентитета. Састоји се од 7 варијабли, од којих свака обухвата 5 ступњева слагања, од највећег до најмањег. На пример, испитаник треба да одлучи на којем степену се налази његов став о томе колико је задовољан што је припадник своје нације, од категорије „изразито задовољан“, до њене супротности – „нимало задовољан“ (Cinnirella, 1997). Прикупљене податке смо решифровали на тај начин да, аналогно NAIT-К скали, већи укупан резултат представља јаче изражен национални идентитет. Резултати су могући у распону од минималних 7 до максималних 35. Потврђена је једно-

димензионалност скале којом је објашњено 56,8% варијансе и проверена је њена унутрашња поузданост кроз Cronbachovu alfu која у овом случају износи 0,87. Овакав резултат указује на високу поузданост и у складу је са претходно вршеним мерењима. У оригиналном истраживању Цинирела је забележио резултате $\alpha=0,88$ за британски узорак и $\alpha=0,83$ за италијански (Cinnirella, 1997), док су у истраживањима вршеним на простору бивше Југославије добијене вредности за ову скалу $\alpha=0,86$ (Kamenov, Jelić, Franceško, Mihić, 2006) и $\alpha=0,84$ (Mihić, 2009).

Социодемографским упитником обухваћена су питања о полу, националној припадности, месту становања и декларативној религиозности.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Како су скале националног идентитета (NAIT-K и NI) коришћене у овом истраживању показале висок коефицијент унутрашње поузданости, формирали смо укупан резултат за обе скале. Аритметичка средина националног идентитета мерена NAIT-K скалом износи $M=86,27$ што указује на умерену израженост. Када је укупан резултат подељен са 35, односно са бројем варијабли на скали, добијена је $M=2,69$. Просечан резултат на NI скали износи $M=23,71$, а када се подели са 7, односно бројем варијабли износи $M=3,39$. Између ове две мере националног идентитета утврђена је висока корелација $r = 0,68$, $p < 0,005$, што је у складу да очекивањима.

	N	МИНИМУМ	МАКСИМУМ	АРИТМ. СРЕДИНА	СТД. ДЕВИЈАЦИЈА
NAIT-K	206	39	133	86,27	19,361
NI	209	10	34	23,71	5,259

ТАБЕЛА 2: ДЕСКРИПТИВНИ ПОКАЗАТЕЉИ УКУПНОГ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА МЕРЕНОГ СКАЛАМА NAIT-K и NI

Ради стицања увида у структуру националног идентитета, примењена је факторска анализа NAIT-K скале. Оправданост употребе факторске анализе проверена је најпре тестом Kaiser-Meizer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (КМО = 0,88) који је према-

шио минимално препоручену вредност од 0,6, а затим и Barlett's Test of Sphericity који је достигао статистичку значајност $p < 0,001$, указујући на факторијабилност корелационе матрице. Принципом главних компоненти издвојено је пет фактора националног идентитета којима је објашњено 53,3% варијансе. Одлука о ограничавању броја фактора донесена је и у складу са скри дијаграмом.

ФАКТОР	ВРЕДНОСТИ КАРАКТЕРИСТИЧНИХ КОРЕНОВА		
	ТОТАЛ	% ВАРИЈАНСЕ	КУМУЛАТИВНИ %
1	9,774	30,543	30,543
2	2,262	7,067	37,610
3	1,865	5,828	43,438
4	1,837	5,739	49,177
5	1,280	4,000	53,177

ТАБЕЛА 3: ВРЕДНОСТИ ОБЈАШЊЕНЕ ВАРИЈАНСЕ

Први фактор којим је објашњен највећи проценат варијансе и на кога се груписало највећи број ајтема, односи се на ставове који истичу национални идентитет („Где јој да живим исцрпљено дих своју националну припадност“). Варијабле које га дефинишу указују на јасно формиран национални идентитет, („Смајрам да сам врло свестан припадности власитијој нацији“), високо развијену свест о припадности својој националној групи и придавање великог значаја овој врсти идентитета („Изузетно ми је важна припадност мојој нацији“), зато што она пружа осећај припадности („Осећај везаности за сојувени народ један је од најлепших осећаја које јојединац може имати“). У складу са наведеним садржајима, овај фактор дефинишемо као **истакнути национални идентитет**.

БР.	БР. АЈТЕМА	САДРЖАЈ АЈТЕМА	КОРЕЛ.
1	n22	Моја националност ми је сасвим небитна.	-,716
2	n15	Не осећам да припадам ниједној нацији.	-,702
3	n17	Изузетно ми је важна припадност мојој нацији.	,672

ТАБЕЛА 4: ИЗВОД ИЗ МАТРИЦЕ ФАКТОРСКЕ СТРУКТУРЕ NAIT-K СКАЛЕ ЗА 1. ФАКТОР

ТРАГАЊЕ ЗА ИЗРАЗОМ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА...

4	h19	ОСЕЋАМ ДА ВРЕДИМ ЗБОГ БОГАТЕ КУЛТУРЕ МОГ НАРОДА.	,657
5	h21	ГДЕ ГОД ДА ЖИВИМ ИСТИЦАО БИХ СВОЈУ НАЦИОНАЛНУ ПРИПАДНОСТ.	,641
6	h16	ОСЕЋАЈ ВЕЗАНОСТИ ЗА СОПСТВЕНИ НАРОД ЈЕДАН ЈЕ ОД НАЈЛЕПШИХ ОСЕЋАЈА КОЈЕ ПОЈЕДИНАЦ МОЖЕ ИМАТИ.	,639
7	h11	СМАТРАМ ДА САМ ВРЛО СВЕТАН ПРИПАДНОСТИ ВЛАСТИТОЈ НАЦИЈИ.	,594
8	h6	ПОНОСИМ СЕ ИСТОРИЈОМ СВОГА НАРОДА.	,537
9	h4	ДЕЦУ ТРЕБА УЧИТИ ДА ВОЛЕ СВОЈ НАРОД.	,529
10	h25	ПРИПАДНИЦИ ИСТОГ НАРОДА БИ СЕ ТРЕБАЛИ УВЕК ДРЖАТИ ЗАЈЕДНО.	,493
11	h24	СВАКИ ПУТ КАД ЧУЈЕМ НАШУ НАЦИОНАЛНУ ХИМНУ ОСЕТИМ ПОНОС.	,487
12	h26	ОСЕЋАЈ НАЦИОНАЛНЕ ПРИПАДНОСТИ МЕ ЧИНИ ЦЕЛОВИТОМ ОСОБОМ.	,486
13	h28	ТРУДИО САМ СЕ САЗНАТИ ШТО ВИШЕ О СВОЈОЈ НАЦИЈИ, НПР. О ЊЕНОЈ ИСТОРИЈИ, ТРАДИЦИЈИ И ОБИЧАЈИМА.	,479

ТАБЕЛА 4: ИЗВОД ИЗ МАТРИЦЕ ФАКТОРСКЕ СТРУКТУРЕ NAIT-K СКАЛЕ ЗА 1. ФАКТОР

Други фактор којим је објашњен знатно нижи проценат варијансе, могао би се означити као **национализам**. У овом облику национални идентитет је примаран облик колективног идентитета. Одликују га наглашено идеализовање властите нације („Иако је мој народ малобројан, у њему је јуно више сиџосодних људи него у друћим народима“), затим дистанцирање од припадника других нација („Добар припадник наше нације се не би требало дружити са нашим непријатељима“), као и дистанцирање од припадника своје заједнице који не деле такве ставове о значају нације („Људи који не воле свој народ заслужују презир“). Овај облик националног идентитета представља потпуну идентификацију појединца са нацијом („Сиреман сам даћи живој за свој народ“).

БР	БР. АЈТЕМА	САДРЖАЈ АЈТЕМА	КОРЕЛ.
1	h13	ЉУДИ КОЈИ НЕ ВОЛЕ СВОЈ НАРОД ЗАСЛУЖУЈУ ПРЕЗИР.	,662
2	h18	У СВИМ ИСТОРИЈСКИМ СУКОБИМА СА ДРУГИМ НАЦИЈАМА МОЈ ЈЕ НАРОД УВЕК БИО У ПРАВУ.	,619
3	h20	БЕЗ ОСЕЋАЈА СВОЈЕ НАЦИОНАЛНЕ ПРИПАДНОСТИ БИО БИХ СИРОМАШАН.	,598
4	h27	ДОБАР ПРИПАДНИК НАШЕ НАЦИЈЕ СЕ НЕ БИ ТРЕБАО ДРУЖИТИ СА НАШИМ НЕПРИЈАТЕЉИМА.	,554

ТАБЕЛА 5: ИЗВОД ИЗ МАТРИЦЕ ФАКТОРСКЕ СТРУКТУРЕ NAIT-K СКАЛЕ ЗА 2. ФАКТОР

5	h10	ЧОВЕК БЕЗ ЈАСНОГ ОСЕЋАЈА НАЦИОНАЛНЕ ПРИПАДНОСТИ ЈЕ ЧОВЕК БЕЗ ИДЕНТИТЕТА.	,502
6	h5	ИАКО ЈЕ МОЈ НАРОД МАЛОБРОЈАН, У ЊЕМУ ЈЕ ПУНО ВИШЕ СПОСОБНИХ ЉУДИ НЕГО У ДРУГИМ НАРОДИМА.	,495
7	h9	СПРЕМАН САМ ДАТИ ЖИВОТ ЗА СВОЈ НАРОД.	,462

ТАБЕЛА 5: Извод из матрице факторске структуре NAIT-K скале за 2. фактор

Трећи екстраховани фактор, можемо дефинисати као **космополитизам**. У оквиру овог облика националног идентитета примарно се истичу општељудске вредности и негује се осећај припадности заједници човечанства у којој су поделе на нације прихваћене, али потиснуте у други план („Ја сам прво припадник човечанства, а тек онда своје нације“) или се те поделе сматрају превазиђеним и критикују се („Човечанство представља једину праву људску заједницу, зато је свака подела на нације штејна и бесмислена“).

Бр.	Бр. АЈТЕМА	САДРЖАЈ АЈТЕМА	КОРЕЛ.
1	h23	ЈА САМ ПРВО ПРИПАДНИК ЧОВЕЧАНСТВА, А ТЕК ОНДА СВОЈЕ НАЦИЈЕ.	,768
2	h3	СМАТРАМ СЕБЕ, ПРЕ СВЕГА, ГРАЂАНИНОМ СВЕТА.	,674
3	h14	ВОЛЕО БИХ ДА ЖИВИМ КАО СТАНОВНИК СВЕТА, А НЕ КАО СТАНОВНИК САМО ЈЕДНЕ ДРЖАВЕ.	,674
4	h8	ЧОВЕЧАНСТВО ПРЕДСТАВЉА ЈЕДИНУ ПРАВУ ЉУДСКУ ЗАЈЕДНИЦУ; ЗАТО ЈЕ СВАКА ПОДЕЛА НА НАЦИЈЕ ШТЕТНА И БЕСМИСЛЕНА.	,650
5	h1	ЛОЈАЛНОСТ ВЛАСТИТОЈ НАЦИЈИ ЈЕ ВАЖНИЈА ОД ЛОЈАЛНОСТИ САМОМ СЕБИ.	-,408

ТАБЕЛА 6: Извод из матрице факторске структуре NAIT-K скале за 3. фактор

Четврти фактор односи се на **конативну компоненту националног идентитета**, односно мотивацију за активно учешће у животу своје националне заједнице. Варијабле које га дефинишу подразумевају акције које појединац преузима при формирању сопственог националног идентитета, као што је самостално промишљање или интеракције са другима, као и акције које доприносе очувању националног идентитета, попут поштовања обичаја.

Последњи, пети фактор којим је објашњен најмањи проценат варијансе могли бисмо означити као **оданост нацији у виду тра-**

БР	БР. АЈТЕМА	САДРЖАЈ АЈТЕМА	КОРЕЛ.
1	н30	ЧЕСТО РАЗМИШЉАМ О ТОМЕ КАКО МОЈА НАЦИОНАЛНА ПРИПАДНОСТ УТИЧЕ НА МОЈ ЖИВОТ.	,768
2	н31	КАКО БИ САЗНАО ВИШЕ О СВОМ НАЦИОНАЛНОМ ПОРЕКЛУ, ЧЕСТО САМ С ДРУГИМА РАЗГОВАРАО О СВОЈОЈ НАЦИЈИ.	,727
3	н32	ПОШТУЈЕМ КУЛТУРНЕ ОБИЧАЈЕ СВОЈЕ НАЦИЈЕ; КУВАМ НАЦИОНАЛНА ЈЕЛА, СЛУШАМ НАШУ МУЗИКУ И ПОШТУЈЕМ ТРАДИЦИОНАЛНЕ ОБРЕДЕ.	,565
4	н29	АКТИВАН САМ У ОРГАНИЗАЦИЈАМА И ГРУПАМА КОЈЕ СЕ БЕЖИНОМ САСТОЈЕ ОД ПРИПАДНИКА МОЈЕ НАЦИЈЕ.	,447

ТАБЕЛА 7: ИЗВОД ИЗ МАТРИЦЕ ФАКТОРСКЕ СТРУКТУРЕ NAIT-K СКАЛЕ ЗА 4. ФАКТОР

диционалног наслеђа. У оквиру ове компоненте, национални идентитет се сматра делом колективног културног идентитета који се преноси генерацијски, путем социјализације („Деци би одмалена *ѝ*редало усађиваѝи национални дух“).

БР.	БР. АЈТЕМА	САДРЖАЈ АЈТЕМА	КОРЕЛ.
1	н2	ИСТИЦАЊЕ НАЦИОНАЛНИХ ОБЕЛЕЖЈА ЈЕ ИЗРАЗ ПРИМИТИВИЗМА.	-,745
2	н12	СВАКА НАЦИЈА БИ ТРЕБАЛА НЕГОВАТИ СВОЈЕ НАЦИОНАЛНЕ ИДЕАЛЕ.	,559
3	н7	ДЕЦИ БИ ОДМАЛЕНА ТРЕБАЛО УСАЂИВАТИ НАЦИОНАЛНИ ДУХ.	,459

ТАБЕЛА 8: ИЗВОД ИЗ МАТРИЦЕ ФАКТОРСКЕ СТРУКТУРЕ NAIT-K СКАЛЕ ЗА 5. ФАКТОР

Примена NAIT-K скале у различитим истраживањима даје различите факторске структуре (Kamenov, Jelić, Frančesko i Mihić, 2006; Сакач, 2011; Сакач, 2013; Štrangarić, 2014). Због овакве нестабилности, поједини аутори сматрају да у резултатима није ни оправдано представљање фактора односно компонената. Значај овог инструмента огледа се у високом коефицијенту унутрашње конзистенције те се само представљање укупног резултата може сматрати поузданим при мерењу националног идентитета. С обзиром на то да феномену националног идентитета прилазимо као динамичној категорији која је подложна променама и ситуационо је условљена, одлучили смо представити добијене компоненте. Сматрамо да би ова факторска нестабилност могла бити објашњена културним специфичностима посматраних подручја.

Ипак, у анализама које следе, користићемо само укупан резултат NAIT-K скале који је потврдио поузданост.

Једнофакторском анализом варијансе (ANOVA) тежило се установити постоје ли статистички значајне разлике у изражености националног идентитета мереног NAIT-K скалом, у односу на годину студија. Прелиминарном анализом путем Левеновог теста утврђено је да није нарушена претпоставка о хомогености варијансе, међутим, резултати нису показали статистичку значајност, $p=0,44$. Такође, није било статистичке значајности на скали NI, $p=0,19$. Налази одговарају очекиванима, с обзиром на то да су старосне разлике међу испитаницима мале.

Посматрајући укупан национални идентитет засебно на основу студијске групе, примећујемо да студенти педагогије имају нешто виши просечан резултат на обе скале, који износи $M=88,46$ за NAIT-K и $M=24,32$ за NI, у односу на студенте психологије, чији просечан национални идентитет износи $M=82,71$ на скали NAIT-K, односно $M=23,18$ на скали NI. Ове разлике бисмо могли објаснити образовним циљевима, у том смислу да студенти психологије усвајају више образовних садржаја који су окренути ка космополитизму, док се студенти педагогије баве примарно васпитањем, где васпитање у националном духу има важну улогу.

Наведене разлике у укупном националном идентитету, према критеријуму студијске групе, анализирали смо t-тестом независних узорака. Резултат t-теста на скали NAIT-K $t(193)=-2,17$, $p=0,03$ показао је статистичку значајност, међутим, кроз израчунати ета квадрат који износи 0,023 сазнајемо да је тај утицај мали. Да статистички значајне разлике међу студентима психологије и педагогије заиста нема када је у питању национални идентитет, потврдили смо t-тестом за скалу NI, $t(195,5)=-1,51$, $p=0,13$, који није показао статистичку значајност.

Према критеријуму декларативне религиозности, већи проценат испитаника (68,4%) изјаснио се као религиозан, наспрам 30,1% нерелигиозних. Испитаници који су се декларисали као религиозни, имају израженији национални идентитет у односу на нерелигиозне на обе скале. Дескриптивни показатељи ових односа приказани су у табели 9.

Када је у питању проучавање односа између нације и религије, не можемо у потпуности одбацити теоријски приступ који нацију дефинише као дистинктивно секуларан феномен, одвајајући је од религије као засебне категорије. Операционализација овог становишта на микро нивоу омогућава атеистима да развијају и

	РЕЛИГИОЗНОСТ	N	АР. СРЕДИНА	СТД. ДЕВИЈАЦИЈА	СТД. ГРЕШКА
NAIT-K	ДА	143	91,95	16,751	1,416
	НЕ	63	73,73	19,383	2,442
NI	ДА	143	25,22	4,526	,378
	НЕ	63	20,33	5,367	,676

ТАБЕЛА 9: ДЕСКРИПТИВНИ ПОКАЗАТЕЉИ ОДНОСА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА И ДЕКЛАРАТИВНЕ РЕЛИГИОЗНОСТИ

негују свој национални идентитет и супротно, омогућава појединцима којима је религиозност примарни колективни идентитет да буду анационално или космополитски опредељени. Међутим, у контексту постјугословенских друштава, плодотворнији је приступ који наглашава дубоку испреплетеност ова два феномена, односно који религију третира као интегрални део национализма (Seul, 1999, Vrubaker, 2011). На просторима бивше Југославије религија се показала као примарни културни маркер разликовања сродних нација. Резултати овог истраживања иду у прилог тези да је религија и даље присутна на друштвеној сцени и да представља један од најснажнијих снабдевача националног идентитета.

T-тестом независних узорака утврђене су статистички значајне разлике између религиозних и нерелигиозних испитаника за обе скале. Ета квадрат у овим случају износи 0,19 за NAIT-K и 0,16 за NI, што је показатељ је великог утицаја. Резултати t-теста приказани су у табели 10.

	ЛЕВЕНОВ ТЕСТ ЈЕДНАКОСТИ ВАРИЈАНСЕ		T-ТЕСТ		
	F	P	T	DF	P
NAIT-K	1,444	,231	6,822	201	,000
NI			6,302	102,531	,000

ТАБЕЛА 10: РАЗЛИКЕ ИЗРАЖЕНОСТИ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА У ОДНОСУ НА РЕЛИГИОЗНОСТ МЕРЕНЕ T-ТЕСТОМ НЕЗАВИСНИХ УЗОРАКА

ЗАКЉУЧАК Нација и национални идентитет су сложени друштвени конструкти. У савременим друштвима захваћеним процесом глоба-

лизације, показало се да ове категорије и даље имају истакнуто место и учествују у обликовању друштвених структура и процеса.

Резултати истраживања спроведеног на пригодном узорку од 209 студената Филозофског факултета у Загребу потврдили су да је везивање за национално порекло још увек присутно и да такве друштвене класификације нису превазиђене. Оба примењена инструмента – NAIT-K скала и Скала националног идентитета – NI, показала су умерено изражен национални идентитет.

Факторском анализом NAIT-K скале утврђено је груписање у пет фактора. Први и најдоминантнији облик националног идентитета дефинисан је као истакнута национална припадност. Други, знатно слабије изражен, односи се на екстремно истицање националног идентитета и дефинисан је као национализам, док трећи, означен као космополитизам, представља његову супротност, с обзиром на то да се његова основна одлика огледа у промовисању наднационалних вредности. Четврти фактор дефинисан је као конативна димензија националног идентитета и подразумева активности које доприносе изградњи националног идентитета и његовом очувању, а које могу обухватати информисање и сазнавање о сопственом пореклу, традицији и историји, затим практиковање обичаја, као и активно учешће у националним организацијама. Последњи, пети фактор именовали смо као оданост нацији у виду традиционалног наслеђа. У оквиру ове компоненте најзначајнија улога дата је васпитању у националном духу које се примарно одвија у породици путем ране социјализације у циљу очувања националне посебности.

Статистички значајне разлике у изражености националног идентитета утврђене су према критеријуму декларативне религиозности. Можемо закључити да су нација и религија две друштвене категорије које су међусобно дубоко повезане и комплементарне. Иако су теорије модернизације и секуларизације предвиђале слабљење њихових утицаја у модерним друштвима, резултати емпиријских истраживања показују да су оне и даље присутне и не губе на значају. У процесу глобализације, потрошачка култура нуди мноштво идентитета који су флуидног карактера и изложени су брзим променама и сталним преиспитивањима. Национална припадност и религиозност су такође изложени овим трендовима, али су ипак сталнијег и стабилнијег карактера у односу на остале колективне идентитете.

- ЛИТЕРАТУРА Сакач, М. (2011). Структура националног идентитета младих. У: *Темајски зборник: Друшћивени односи Срба и Хрвајта, национални идентитет и мањинска права са сћановишћа евројских инћејрација* (стр. 107–124). Сомбор: Педагошки факултет.
- Сакач, М. (2013). Национални идентитет и национална припадност у контексту социодемографских варијабли, у: *Темајски зборник: Друшћивени односи Срба и Хрвајта, национални идентитет и мањинска права са сћановишћа евројских инћејрација, књига 2* (стр. 53–68). Сомбор: Педагошки факултет.
- Anderson, B. (1998). *Nacija: zamišljena zajednica*. Beograd: Plato.
- Bakić, J. (2006). Teorijsko-istraživački pristupi etničkoј vezanosti (*Ethnicity*), nacionalizmu i naciji. *Sociologija*, 48 (3), 231–265.
- Bilig, M. (2009). *Banalni nacionalizam*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Boneta, Ž., Banovac, B. (2007). Religioznost i nacionalizam na hrvatskoј periferiji – veliki scenariji za male zajednice. *Migracijske i etničke teme*, 23 (3), 163–184.
- Brubaker, R. (2004). In the Name of the Nations: Reflections on Nationalism and Patriotism. *Citizenship Studies*, 8 (2), 115–127.
- Brubaker, R. (2011). Religion and Nationalism: Four Approches. www.ssc-net.ucla.edu/soc/faculty/brubaker/Publications/religion_and_nationalism_forthcoming.pdf. Преузето 13. 10. 2014.
- Brubaker, R. (1994). Rethinking Nationhood: Nations as Institutionalized Form, Practical Category, Contingent Event. *Contention*, 4 (1), 3–14.
- Cinnirella, M. (1997). Towards a European Identity? Interactions between the National and European Social Identity Manifested by University Students in Britain and Italy. *British Journal of Social Psychology*, 36: 19–31.
- Čorkalo, D., Kamenov, Ž. (1998). *Nacionalni identitet i међунационална толеранција*. Izveštaj sa VIII ljetne psihologijske škole. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Dženkins, R. (2001). *Etnicitet u novom ključu*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Đorđević Milošević, J. (2003). Jedan pokušaj klasifikacije teorijskih razmatranja nacionalnih Identiteta. *Psihologija*, 36 (2), 125–140.
- Eriksen, T. H. (2004). *Etnicitet i nacionalizam*. Beograd: XX vek.
- Gelner, E. (1997). *Nacije i nacionalizam*. Novi Sad: Matica srpska.
- Hall, J. (1993). Nationalisms, classified and explained. *Daedalus*, 122 (3), 1–13.
- Hobsbaum, E. (1996). *Nacije i nacionalizam od 1780: program, mit, stvarnost*. Beograd: Filip Višnjić.

- Kamenov, Ž., Jelić, M., Franceško, M., Mihić, V. (2006). Odnos nacionalnog i europskog identiteta i stavova prema europskim integracijama građana Zagreba i Novog Sada. *Društvena istraživanja*, 15 (4–5), 867–890.
- Kardelj, E. (1973). *Razvoj slovenačkog nacionalnog pitanja*. Beograd: Koinist.
- Mihić, V. (2009). Da li smo i mi Evropljani? Povezanost i korelati evropskog i nacionalnog identiteta. *Psihologija*, 42 (2), 203–220.
- Mesić, M. (2006). *Multikulturalizam: društveni i teorijski izazovi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Phinney, J. (1992). The Multigroup Ethnic Identity Measure: A new scale for use with adolescents and young adults from diverse groups. *Journal of Adolescence Research*, 7: 156–176.
- Renan, E. (1882). What is a nation? http://ucparis.fr/files/9313/6549/9943/What_is_a_Nation.pdf. Преузето: 13.10.2014.
- Ricer, Dž. (2012). *Savremena sociološka teorija i njeni klasični koreni*. Beograd: Službeni glasnik.
- Robertson, R. (1994). Globalisation or Glocalisation? *Journal of International Communication*, 1 (1), 33–52.
- Robertson, R. (1995). Glocalisation: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity. In: Featherstone, M., Lash, S., Robertson, R. (eds). *Global Modernities* (pp. 25–44). London: Sage.
- Rot, N., Havelka, N. (1972). *Nacionalna vezanost i vrednosti kod srednjoškolske omladine*. Beograd: Institut za psihologiju.
- Sekulić, D., Šporer, Ž. (2006). Religioznost kao prediktor vrijednosnih orijentacija. *Revija za Sociologiju*, 37 (1–2), 1–19.
- Seul, J. (1999). 'Ours Is the Way of God': Religion, Identity, and Intergroup Conflict. *Journal of Peace Research*, 36 (5), 553–569.
- Smit, A. (2010). *Nacionalni identitet*. Beograd: XX vek.
- Subotić, M. (2005). Crno-beli svet: prilog istoriji dualnih tipologija nacionalizma. *Filozofija i Društvo*, 26 (1), 9–65.
- Šram, Z. (2008). Etnocentrizam, autoritarne tendencije i religioznost: relacije na uzorku zagrebačkih studenata. *Migracijske i etničke teme*, 24 (1–2), 49–66.
- Štrangarić, S. (2014). Odnos religije i nacije – primer studenata u Vojvodini. *Religija i Tolerancija*, 12 (21), 109–124.
- Šušvar, S. (1988). *Socijalizam i nacije*. Zagreb: Globus.
- Tadić, Lj. (1967). Nacionalizam i internacionalizam. *Filosofija*, 3:11.
- Veber, M. (1976). *Privreda i društvo*. Beograd: Prosveta.

MARIJA D. SAKAČ
 SNEŽANA Z. ŠTRANGARIĆ
 SAŠA S. MARKOVIĆ
 UNIVERSITY OF NOVI SAD,
 FACULTY OF EDUCATION IN SOMBOR

SUMMARY

SEARCHING FOR THE SENSE OF NATIONAL IDENTITY IN THE GLOBALIZATION
CONTEXT – EXAMPLE OF STUDENTS IN CROATIA

The results of an empirical research on national identity and its components are presented in this paper. National identity was measured by the scale NAIT-K, which contains National identity scale NAIT with elements of MEIM (Phinney, 1992) and National identity scale (Cinnirella, 1997). Both instruments had high results for Cronbach alfa ($\alpha=0,92$; $\alpha=0,87$). In addition to these instruments, socio-demographic questionnaire was also used. On the sample of 209 students at Faculty of Philosophy in Zagreb, results indicated medium strong national identity. The factor analysis of the structure of national identity measured by NAIT-K isolated five components. We defined them as: strong national identity, nationalism, cosmopolitanism, conative dimension of national identity and nation loyalty as a form of traditional heritage. Statistically significant differences are determined in analyses of national identity and religiosity. It was shown that religious respondents have stronger national identity compared to nonreligious ones.

KEYWORDS: nation, national identity, students.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).